

## आनंदवन - हेमलकसा – सोमनाथ (सामाजिक सहल)

(१४/०२/२०१४ ते १९/०२/२०१४)

मी आनंदवनात जायचे ठरविले. म्हणजे असे झाले, गेल्या वर्षी आमची मैत्रीण आशा तिथे जाऊन आली होती. ती इतक्या आत्मीयतेने सर्व सांगत होती, की त्या सर्व वर्णनाने मी पण प्रभावित झाले होते. नंतर मी ज्योतीच्या घरी गेले व तिला सर्व सांगितले. ती पण म्हणाली की आपणही त्या ठिकाणी जरूर जाऊया, तिच्या बोलण्यामुळे मी पण मनात नक्की ठरवले की स्वतः आनंदवनाला भेट द्यायचीच. बाबा आमटे ह्यांच्याबद्दल खूप ऐकले होते व थोडेसे वाचलेही होते. त्याच्याही अगोदर २ वर्षांपूर्वी सेवा संघात डॉ. प्रकाश व मंदाकिनी आमटे ह्यांच्याकडून सर्व समजले होते. त्यांच्या भाषणाने मी फारच प्रभावित झाले होते. ती देवमाणसे जेथे रहातात, त्या कर्मभूमीमध्ये जाऊन येण्याची जबरदस्त इच्छा होती पण योग येत नव्हता. दोन महिन्यांपूर्वी ज्योतीने फोनवरून आनंदवनला येणार का? अशी विचारणा केली. मी लगेच तयार झाले व तिला सांगितले की तू सर्व ठरव, मी तयार आहे. १४/०२/२०१४ अशी जाण्याची तारीख निश्चित झाली. त्या क्षणापासून माझ्या मनात श्री समर्थ रामदासांचे हे काव्यचरण सतत गुंजारव करीत होते –

“स्वर्गीची लोटली जेथे, रामगंगा महानदी ।

तीर्थासी तुळणा नाही, आनंदवनभुवनि ।।”

मग १४/२/२०१४ या दिवशी व्हॅलेंटाईन डे म्हणजे प्रेमाच्या दिवशी आमची सर्व नवीन मैत्रीणींशी ओळख झाली व सहलीला सुरुवात एकदम छान झाली

माझी मैत्रीण ज्योती बरेच दिवसांनी भेटली होती. प्रवास गप्पांत कसा संपला ते कळलेच नाही. पहाटे ४.३० वा गाडी वर्धा येथे पोहोचली आणि आम्ही आनंदवनाच्या दिशेने बसमधून निघालो. उजाडताना फार सुंदर वाटत होते. रस्त्याच्या दुतर्फा घनगर्द झाडी होती. प्रसन्न वातावरण आम्हा सर्वांची मने उल्लेखित करीत होते. सकाळी ८.३० च्या सुमारास आम्ही आनंदवनात पोहोचलो. आमची टीम लीडर सुमेधा म्हणजे अगदी प्रेमळ गोड मुलगी हीने

सांगितले की १० वाजता आनंदवन बघावयास निघायचे आहे, त्यामुळे लवकर तयार व्हा. नाश्ता चहा झाला. सर्वांनी आपापली ओळख करून दिली आणि आम्ही सर्वजण निघालो.

प्रथम त्यांचे हॉस्पिटल पाहिले. शून्यातून सुरुवात करून बाबांनी अनेकांना कुष्ठ रोगातून बरे केले. त्यांना मायेने जवळ केले. त्यांच्या घरांतील लोकांनी अशा कुष्ठरोगी माणसांचा त्यागच केला व त्यांना घरातही घेतले नाही. अशा लोकांच्या पुनर्वसनाचा वसा बाबांनी घेतला. त्यांच्या हातांना काम दिले. जनतेने उपेक्षिलेल्या महारोगींना बरोबर घेऊन, त्यांना आत्मविश्वास आणि जगण्याची उमेद देऊन ‘जिथे काम तेथे उभा श्याम आहे’, हे तत्त्व शब्दशः जगून घडविलेला सृजनशीलतेचा आविष्कार म्हणजे ‘आनंदवन’! बाबांनी अनेक प्रकल्प उभारले. आज या आनंदवनात काय नाही ? सुतारकाम, विणकाम, शेती , फळभाजी, हस्तकाम, यंत्रे, अपंगांसाठी कृत्रिम अवयव, टाकाऊतून टिकाऊ वस्तू बनवणे आणि खूप काही ! बाबांनी या लोकांना स्वावलंबी बनविले. त्यांच्या हातांना काम आणि मनाला उभारी ही केवढी मोठी गोष्ट बाबांनी त्यांना दिली. पुढे त्यांच्यातच विवाह लावून त्यांना घरे बांधून दिली. ही घरे फक्त दगडामातीच्या भिंती नव्हत्या, तर त्यामध्ये एक आपलेपणा, प्रेम – जिव्हाळा होता, त्यांच्या सृष्टी मुलांना शाळा, पुढील शिक्षण आणि मुख्य म्हणजे त्यांच्या जीवनला दिशा दिली. हे सर्व पाहून अचंबित व्हायला होते.

तेथील हॉस्पिटल पाहिले. येणाऱ्या रुग्णांची व त्यांच्या नातेवाईकांच्या राहण्याची खाण्याची सोय तेथे आहे. तेथील प्रमुख डॉ. पोळ यांनी आम्हाला सर्व माहिती दिली. प्रत्येक रुग्णाची, त्याला झालेल्या रोगाची सविस्तर माहिती डॉ. पोळ आम्हाला देत होते. अशाच एका खाटेजवळ आम्ही पोहोचलो. तेथे दोन अनाथ मुले एकमेकांजवळ झोपली होती. त्यांतील एक मतिमंद तर दुसऱ्या मुलाला कुष्ठरोगाची लागण झाली होती. परंतु हा रोग संसर्गजन्य नाही व त्यावर वेळीच योग्य उपचार केले असता तो पूर्णपणे बरा होऊ शकतो, असे डॉ. पोळ हयांनी आम्हांला सांगितले. तेथील सर्व रुग्ण आनंदी दिसत होते, कारण त्यांची सर्वप्रकारे योग्य आणि प्रेमाने काळजी घेतली जात होती. ज्या म्हाताऱ्या माणसांना बरे झाल्यावर सुध्दा काही नातेवाईक घेऊन जाण्यास नकार देतात, त्यांचीही येथे काळजी घेतली जाते, त्यांना मायेने

वागवले जाते. असा वृद्धांसाठी येथे 'स्नेहसावली' या सुंदर नावाचा वृद्धाश्रमही आहे. हे सर्व पाहून मनाला बरे वाटत होते, पण मनाच्या कुठल्याही कोपऱ्यात वैषम्यही वाटत होते. आपण शहरी माणसे त्यांच्यासाठी प्रत्यक्ष काहीच करू शकत नाही. त्यांना नुसता हसून नमस्कार जरी केला, तरी त्यांच्या डोळ्यांमध्ये एक समाधानाची छटा दिसत होती. तो आपुलकीचा नमस्कार त्यांना पुरेसा होता.

नंतर तेथील शाळेच्या सभागृहामध्ये अपंग व अंध मुलांनी स्वतः बसविलेला गाण्याचा कार्यक्रम ऐकला, 'स्वरानंदवन' या नावाचा तो स्वराविष्कार आम्हाला खूप काही शिकवून गेला, आनंद देऊन गेला. एका मुलाने बाईच्या व पुरुषाच्या आवाजात एक अप्रतिम द्वंद गीत गायले. सर्व प्रकारची वाद्ये ती मुले फार सुंदर वाजवत होती. या मुलांनी खरोखरच उपस्थितांची मने जिंकली. या मुलांच्या कलागुणांनाही येथे वाव दिला जातो. हे गाण्याचे कार्यक्रम मुंबईत पण होतात, म्हणजे येथे काहीच उणे नाही हे जाणवते.

नंतर थोडी खरेदी झाली. त्या लोकांनी स्वकष्टाने बनवलेले पंचे (हातमागावरील), रुमाल, पर्सी, चपला, सतरंजी, इ. अनेक वस्तू बघून काय घेऊ आणि किती घेऊ असं झालं होतं. खूप सुंदर भेटकार्डही त्यांनी बनविलेली होती. हस्तकलेत तर त्यांचा हात कुणीच धरू शकणार नाही, हे खरे ! किती गोष्टी पाहिल्या. एका अपंग मुलीने हातांची अपुरी वाढ झाल्यामुळे आपल्या पायाच्या बोटांनी भरतकाम करून तयार केलेले शुभेच्छाकार्ड पाहिले. तिचे नाव शकुंतला. नावाप्रमाणेच गुणी मुलगी ! तिच्या पाठीवरून हात फिरवताना मन भरून आले. तिचे कौतुक करावे तेवढे कमीच होय. धन्य ती व तिला उभे करणारे प्रेमळ हात.

इतक्या संकटांवर मात करणारे तेथील सर्वजण आनंदी होते. कुणाच्या चेहऱ्यावर दुःख दिसले नाही. सर्वजण आपापल्या कामांत गर्क ! आम्ही भेटायला गेल्यावर नमस्कारासाठी जोडलेले खुरटलेले परंतु निरोगी हात पाहिल्यावर मनात कालवाकालव होत होती. आणि आपण त्यांच्यासाठी काहीच करू शकत नाही, हयाची जाणीव झाली व मन सुन्न झाले. बाबांनी व साधनाताईंनी केलेले काम पाहून काय बोलावे तेच समजत नव्हते. त्यांच्या समाधीवर नतमस्तक होऊन व तेथील माती कपाळाला लावून मी धन्य झाले !

आता दुसरी पिढी म्हणजे विकास भाऊ व त्यांची पत्नी भारती ताई, तिसरी पिढी म्हणजे कौस्तुभ व त्याची शहरात वाढलेली पत्नी पल्लवी हे सर्वजण एक दिलाने रहातात, काम करतात या सर्वांनी हया कामात स्वतःला झोकून दिले आहे. सर्वच गोष्टी अवाक करणाऱ्या आहेत.

डॉ. विकास आमटेचे विचार ऐकले. विकास भाऊंनी सर्वांना प्रश्न केला की, आनंदवनात आल्यावर तुम्हाला काय वाटले ? मी माझ्या परीने उत्तर दिले की आनंदवनात मला खरा आनंद मिळाला. त्यावर त्यांनी भाषणात – हे सर्व पाहून तुम्हाला आनंद वाटला म्हणजे कमालच आहे, असे सांगितले. शेवटी त्यांना भेटून मी सांगितले. की, मला आनंद वाटला म्हणजे माझ्या अंतर्मनाला जे वाटले ते मी सांगितले. त्याचा अर्थ कुणी कसाही घ्यावा. परंतु आम्ही अतापर्यंत वाचलेले, ऐकलेले प्रत्यक्ष डोळ्यांनी जेव्हा बघितले, ते मनाला भिडले हे मात्र खरे ! असो.

त्यांच्या सुनेचे – सौ. पल्लवीचे विचार ऐकून मी थक्कच झाले. ती म्हणाली, मी B.Com झालेले, मी हया कामात कशी काय मदत करू शकते ? ह्या विचारात असताना तिने वेगळी दिशा निवडली व स्त्रियांना येणाऱ्या मासिक पाळीच्या वेळी त्यांची होणारी कुचंबणा पाहून त्यावर तोडगा काढायचा तिने ठरवला. तिने सुचवलेला व प्रत्यक्ष अमलात आणलेला तोडगा ऐकून मला खरोखर कमालच वाटली. हे सर्व सांगताना ती अगदी रंगून गेली होती, पण नव्या पिढीचे हे सर्व संवेदनाक्षम विचार ऐकून मला समाधान वाटले. तिने अपंग मुलांकरिता खुर्ची बनवलेली होती. ते ऐकून तिच्या कल्पकतेची जाणीव झाली. तिच्या मुलीला पाहून आणि नातवंडात रमलेले आजोबा – म्हणजे आपले विकासभाऊ पाहून मला खूप छान वाटले. त्यांच्या चेहऱ्यावरील आपल्या सुनेच्या कौतुकाचा आनंद लपत नव्हता. आता आणखी काय सांगू ? आम्हांला आनंदवनात आनंदाचा एक अमूल्य ठेवाच मिळाला.

दिनांक १६.२.२०१४ आम्ही सकाळी ६ वाजता आनंदवनहून हेमलकसाला जाण्यास प्रस्थान केले. अंतर भरपूर होते. जवळजवळ २३५ किमी. त्यामुळे प्रवसात खूप गाण्याच्या भेंडया खेळल्या. सर्व जणी निवृत्त व साधारण एकाच वयाच्या होत्या. मीच काय ती मोठी म्हणजे ७३

वर्षाची होते. मी म्हटलेली जुनी गाणी ऐकताना बाकीच्यांना खूप गंमत वाटत होती. त्यांच्यामध्ये काही गाणाऱ्या होत्याच, त्यामुळे प्रवासात वेळ फार चांगला गेला. पुरुषमंडळीपैकी सुमेधाच्या वडिलांचा आवाज फार छान होता. विशेष म्हणजे त्यांनी गाणी संपूर्ण गायली. त्यांनी गायलेले ‘माती सांगे कुंभाराला पायी मज तुडविशी’ हे गाणे तर मी आल्यावरसुद्धा मनात गुणगुणत होते. श्री. जेस्ते यांनी नंतर काही छानदार किस्से सांगितले. एकंदरीत वेळ कसा गेला कळलेच नाही व दुपारी जेवणाच्या वेळेला आम्ही हेमलकसाला पोहोचलो.

येताना ज्योती म्हणाली की, डॉ. प्रकाश आमटे ठाण्यात २ दिवसांकरिता कार्यक्रमासाठी गेले आहेत. त्यामुळे त्यांची भेट होणार नाही. हे ऐकून मी थोडी नाराज झाले होते. परंतु आमच्या सुदैवाने त्यांना काही कारणास्तव एकाच दिवसात हेमलकसाला परतायला लागले व त्यांची भेट होणार या विचाराने आम्ही सर्वचजण आनंदित झालो. जेवण झाल्यानंतर आम्हांला एका छोट्या खोलीमध्ये हेमलकसामधील कामाबद्दल चित्रित केलेली एक C.D. दाखविण्यात आली. नंतर डॉ. प्रकाश आमटेंबरोबर आमची भेट झाली. तो एक भाग्याचा क्षण होता. त्यांना व मंदाताईंना बघितल्यावरच खूप छान वाटले. त्यांनी आम्हाला प्रकल्पाची संपूर्ण माहिती सांगितली. माडिया गोंड या आदिवासी जमातीच्या पुनर्वसनात येणाऱ्या अडीअडचणींची कल्पना दिली. प्रश्नोत्तरे झाली. ह्या माणसांचं कार्य एवढं मोठं आहे, तरीही त्यांचे पाय सदैव जमिनीवरच आहेत. त्यांना पाहिलं की ‘साधी राहणी, पण उच्च विचारसरणी’ अंगिकारलेल्या आपल्या ऋषीमुनींचीच आठवण येते. डॉ. आमटे म्हणाले, की या साऱ्या कामांसाठी आम्हांला आर्थिक बळ लागतं आणि लोकांना प्रत्यक्ष कामाची माहिती सांगून, काम दाखवूनच ते मिळते. अर्थात त्यांची अपेक्षा नसते. पण सन्मार्गाने मिळणाऱ्या पैशाचा योग्य विनियोग करण्याचा त्यांचा आचार – विचार आम्ही प्रत्यक्ष पाहिला. आदिवासींचे केलेले हे पुनर्वसन, त्यांच्या मुलांसाठी शाळा व पुढील शिक्षणाची हमी, तसेच त्यांना उत्तम सकस आहार देऊन योग्य संस्कार या साऱ्या गोष्टी मनाला भावल्या. त्यांच्या डोळ्यांतील प्रसन्नता आम्हाला जाणवली.

प्रकाश आणि विकास भाऊंचं काम बघून मला बाबांनी म्हटलेले एक वाक्य आठवलं आणि ते किती शब्दशः खरं आहे, याची ओळख पटली. ते वाक्य होतं -

‘ मी परमेश्वराकडे दोन किरण मागितले होते, पण परमेश्वराने तर माझ्या झोळीत दोन सूर्यच दान केले ’

नंतर डॉ. प्रकाश आमटेंनी त्यांचे प्राणिसंग्रहालय दाखविले – ‘आमटेस् ऑनमल आर्क’. आपल्या राणीच्या बागेतदेखील एवढे प्राणी नसतील. डॉ. प्रकाश आमटेंनी सर्व प्राण्यांना गोंजारले व प्रेमाने खाऊही घातले. या मध्ये तरस, बिबट्या, अस्वल या हिंस्त्र प्राण्यांचाही समावेश होता. हे सगळं पाहून मन विस्मित झाले. नीलगायी, हरणे, ससे, बिबटे, साप, अजगर, अस्वलं, पोपट, मोर, शेकरू, खार, घुबडं, कासवं, मगर, साळिंदर, तरस, इ. प्राण्यांचं गोकुळ आम्ही प्रत्यक्ष बघत होतो आणि डॉ. प्रकाशरूपी मुरलीधरच जणू काही त्या सर्व प्राण्यांवर आपल्या प्रेमाचा वर्षाव करत होता. त्यांनी बिबट्या, तरसाच्या तोंडात आपला हात दिल्यावर क्षणभर भीतीच वाटली. पण प्रकाशभाऊच म्हणाले, एकवेळ दोन पायांचे प्राणी विश्वासघात करतील, पण जर तुम्ही या प्राण्यांवर खरंच मनापासून प्रेम केलंत, तर हे चार पायांचे प्राणी कधीही विश्वासघात करणार नाहीत. अनेकजण फोटो काढत होते. मी मात्र माझ्या डोळ्यांत व मनात सर्व साठवत होते. वन्य प्राण्याशी एवढी जवळीक मी प्रथमच अनुभवत होते. त्यांचे हे गोकुळ बघितल्यावर मग आम्ही इतर उपक्रम पहावयास निघालो.

शाळा, हॉस्पिटल यांचा फेरफटका झाला. आमच्या सोबत ‘ जगन मचकले ’ होते, ते आम्हाला सगळी माहिती देत होते. प्रकल्प उभा करताना आलेल्या अडचणी, लोकांचा विश्वास मिळविण्यासाठी केलेले प्रयत्न हे सर्व ऐकून हे काम किती अवघड आहे याची जाणीव झाली.

संध्याकाळी त्रिवेणी संगमाला भेट दिली, इंद्रावती, पर्लकोटा आणि पामुलगौतमी ह्या नद्यांचा हा संगम आहे. नंतर तेथील शाळेत मुलांची एकत्रित उजळणी व प्रार्थना ऐकण्याचा योग आला. हे खूप आखीव – रेखीव होते. त्यांनी सांघिक स्वरूपात म्हटलेली प्रार्थना आजही मनात

रुंजी घालत आहे. मग उत्तम जेवण करुन आम्ही लवकर झोपी गेलो, कारण उद्या सकाळीच सोमनाथला प्रस्थान करायचे होते.

१७/०२/२०१४ आम्ही सकाळी ८.३० वाजता सोमनाथला जायला निघालो. वाटेत चार्मोशी येथील मार्कंडादेवाचे हेमाडपंथी शिवमंदिर पाहिले. हे मंदिर फार प्राचीन आणि अतिशय बारीक व सुंदर नक्षीकामाने नटलेले होते. मोठमोठ्या शंकराच्या पिंडी दिमाखात उभ्या होत्या. योगायोगाने सोमवार होता, त्यामुळे आम्ही भक्तीभावाने शंकराचे दर्शन घेतले. तिथे जरावेळ निवांत बसावे असे वाटत होते, पण सोमनाथ आम्हाला साद घालीत होते. दुपारी साधारण १ वाजता सोमनाथला पोहोचलो.

जेवण आटोपून लगेच सर्व परिसर पहावयास निघालो. तेथील माहिती सांगण्यास आमच्याबरोबर तेथेच राहणारे दोघेजण होते. सोमनाथ म्हणजे तलावांचा – शेतीचा प्रदेश. येथे पिकवलेले धान्य / भाजीपाला आनंदवन व हेमलकसा या प्रकल्पांना पुरवला जातो. येथे २७ तलाव /तयार केलेले आहेत आणि त्या पाण्यावर बारमाही शेती केली जाते. जवळजवळ १२०० एकर चा प्रदेश सुजलाम् सुफलाम् केला आहे. येथे टायरचे बंधारे आहेत व पाणी सोडण्याची अशी व्यवस्था केली आहे की, त्यामुळे सर्व तलाव भरतील.

शेतीची सर्व कामे येथे राहणारी व रोजगारावर काम करणारी माणसे करतात. श्रमदान शिबिरांद्वारेही येथे कामे केली जातात. ह्या सर्व प्रकल्पाचे नियोजन पाहून खरोखरच कौतुक वाटते. येथील टायरचा बंधारा म्हणजे कल्पकतेचा एक अनोखा अविष्कार आहे. यामध्ये सिमेंटचा व प्लास्टिकच्या पिशव्यांचा वापर केला आहे. टाकाऊतून टिकाऊ गोष्टी कशा घडवता येतात, याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे हा टायरचा बंधारा आहे.

सोमनाथ प्रकल्प बघून आम्ही संध्याकाळी ६.०० वाजता परत आलो. हवेत गारवा वाढत चालला होता. पण तो हवाहवासा वाटत होता. आम्ही बाहेरच एकत्र बसलो होतो. तेथीलच एक कार्यकर्ता आणि हरी पाटील अगदी आत्मीयतेने तेथील माहिती व बाबांविषयी सांगत होते. त्यांचे ते प्रेम आणि कार्याविषयी असलेली निष्ठा पाहून खूप बरे वाटले. अशी

निष्ठावान माणसे असल्यामुळेच येथील कामे अगदी ठरल्याप्रमाणे नियमीत होत असतात. त्यांच्यामुळेच ही भूमी खऱ्या अर्थाने सुजलाम् सुफलाम् झाली आहे.

रात्री जेवणानंतर म्हणजे साधारण ८वा आम्ही सर्व हॉलमध्ये जमलो. आमची मैत्रीण सौ. मीरा रोपळेकर हिच्या किर्तनाचा छोटेखानी कार्यक्रम होणार होता. मीराने या कामाविषयी व डॉ. प्रकाश आमटेवर बसमध्येच एक उत्स्फूर्त काव्य रचले होते. त्यांच्यावरच तिने कीर्तन केले. खरोखरच फारच सुंदर कीर्तन झाले. तिचा तो किर्तनाचा बाज लाजवाब होता. इतके रसाळ व उद्बोधक कीर्तन, आणि ते ही बाईकडून मी प्रथमच ऐकले होते. सर्वजण काही क्षण स्तब्ध झाले. मी तर तिच्या पाया पडून तिचे कौतुक केले.

नंतर आणखी दोघींनी छान भावगीते गायली. त्यांचेही आवाज छान होते. त्यानंतर निरंजनने बाजीप्रभू देशपांडेवर स्वतः रचलेला पोवाडा म्हटला. शेवटी तो थोडा भावनावश झाला. आम्ही सारे भारावून गेलो होतो. सुमेधाने व तिच्या बाबांनी एक गाणे म्हटले. वेळ फार सुंदर गेला. या कार्यक्रमाने आमच्या सहलीची सांगता चांगलीच झाली.

सकाळी लवकर काहीजणी बंधाऱ्यावर फिरावयास जाणार होत्या. आम्ही साखरझोप पूर्ण करावयाची ठरविले होते. पण त्यांच्या गडबडीने आम्हालाही जाग आली. आम्ही चौघीजणी मग जवळच तळयावर फिरावयास गेलो. सूर्योदयापूर्वीची शांतता व थंड वातावरण यात खूपच छान वाटत होते. पक्ष्यांची किलबिल मनाला साद घालीत होती. सूर्यनारायणानेही आपला वरदहस्त त्या पावन भूमीच्या मस्तकी ठेवला व वातावरण एका अनोख्या चैतन्याने भारून गेले.

सूर्योदय झाल्यावर अतिशय प्रसन्न मनाने आम्ही परतलो. कारण ९वा पुन्हा नागपूरला प्रस्थान करावयाचे होते. त्या सर्वजणी येण्या अगोदर आंधोळ, सामानाची बांधाबांध केली. आज अंगारकी चतुर्थी असल्यामुळे साबुदाण्याच्या खिचडीचा नाश्ता होता. मग सर्वांचे फोटो सेशनस झाले आणि ९ वा आम्ही सोमनाथ सोडले.

वाटेत मूळ सोमनाथ मंदिराला जाऊन शंकराचे दर्शन घेतले. गणपतीचेही दर्शन घेतले व आम्ही धन्य झालो. वाटेत दुतर्फा लाल मिरच्यांचे गालिचे, पिवळ्या सूर्यफुलांची शेती



बघताना गंमत वाटत होती. नागपूरला हळदीराममध्ये संत्र्याची बर्फी व इतर खाऊ यांची खरेदी झाली. साधारण ४ वाजता आम्ही नागपूर रेल्वे स्टेशनला पोहोचलो. सकाळी ६.०० वाजता ठाणे स्टेशन आले. माझ्याकडचे सामान आता वाढले होते, पण माझा श्रावण बाळ आधीच हजर होता. ६.३० वा घरी पोहोचलो. चला, आता रुटीन सुरु ! परंतु मनात मात्र खूप आठवणी जमा झाल्या होत्या.

डॉ. विकास व डॉ. प्रकाश हे जणू काही बाबांचे दोन डोळेच आहेत. त्यांच्या पत्नी, मुले, सुना, नातवंडे हा परिवार या सर्व कार्यात सानंद सहभागी झालेला आहे. तीन पिढ्यांचे हे ऋणच आहे. सरकारने त्यांना उजाड जमीन दिली, पण त्यांच्यामुळे आनंदवन – हेमलकसा – सोमनाथ हा परिसर सुंदर बनला. आपल्याकडील तरुण पिढीने जाऊन त्यांचे कार्य प्रत्यक्ष पहावे, असे मला वाटते. म्हणजे त्यांना खरी जाणीव होईल, की आपण आपले जीवनही परोपकारी बनवायला हवे. आपण पण समाजऋण देणे लागतो. केवळ आपल्यासाठी जगून चालत नाही. सर्वांचा विचार करावयास हवा. तेव्हाच खरे समाधान मिळेल. असो! हे माझे वैयक्तिक मत आहे.

खरोखर, सुमेधाने आखलेली तिची ही पहिली सहल आमच्यासाठी एक सुखद पर्वणीच ठरली. तिच्यामुळेच हे शक्य झाले. खाण्या- राहण्याची, बसची उत्तम सोय, सोबत शक्तिवर्धक खुराक आणि सगळ्यात महत्त्वाचे म्हणजे खूप छान ग्रुप यामुळे सहल फार छान झाली. पर्यटनाच्या आनंदाबरोबरच सर्वांनी आपापला खारीचा आर्थिक मदतीचा वाटा या प्रकल्पांच्या कार्यासाठी दिला.

आम्ही साऱ्या जणींनी पुढील सहलीचे आश्वासन सुमेधाकडून घेतले आहे. पाहूया परत कधी योग येत आहे ते !

-नीलम गांगण